

Starší literatura v dobovém kontextu

MILOŠ SLÁDEK

doc. PhDr. Miloš Sládek, Ph.D.
Katedra církevních dějin a literární historie

Starší literatura chce čtenáře vést ke spáse, vzdělávat, vnitřně pohnout, občas potěšit.

Studium starší literatury se někdy vymezuje jako samostatný obor v rámci zkoumání dějin literatury. Příznačná je interdisciplinarita oboru, stojí někde na pomezí studia historie, bohemistiky, dějin umění, etnologie a teologie, k tomu je třeba připočítat ve středoevropských poměrech něco z germanistiky a klasické filologie. Už z daného výčtu je zřejmé, že každý z badatelů se dobře orientuje jen v části problematiky, v části nutně musí více či méně diletovat. Otázky, které obor řeší, mají jednak velmi blízko k tradiční problematice literárního díla a literární tvorby, jednak k širším okolnostem vzniku díla v dobovém historickém a především kulturněhistorickém kontextu.

Vymezení toho, co ještě můžeme považovat za literární dílo, je ve starším období (v našich poměrech zhruba do třetí čtvrtiny 18. století) velmi široké, část badatelů vnímá jako literaturu třeba i nápisy na podstavcích soch nebo na perníkových srdcích. Každopádně naprostá většina děl starší literatury má zcela jiné cíle než literatura 19. a 20. století, představuje podivuhodnou (a v některých ohledech snad i eticky promyšlenější) alternativu k cílům literatury novodobé. Tvůrci literárních děl středověku a raného novověku zapomínají většinou na své osobní problémy, chtějí ve své většině čtenáře duchovně vést na cestě ke spáse, vzdělávat, vnitřně pohnout, občas potěšit. Možná by tyhle principy v některých případech pomohly i literatuře postmoderní.

A čím jsem ke studiu starší literatury přispěl já? Určitě jsem nepředložil mnoho vysloveně nových poznatků, spíš jsem širší veřejnost a několik málo kolegů upozorňoval na některé skryté hodnoty, polozapomenuté okruhy problémů a dlouhodobě neřešená témata. K literatuře raného novověku mě na začátku 90. let přivedly úžasné knižní fondy Strahovské knihovny a také písemná pozůstalost literárního historika, filologa a kněze Josefa Vašici, na jejímž zpracování jsem se tehdy podílel a ve které byly mj. opisy i fotokopie starých tisků. Právě tenhle typ pramene, tedy tištěná pobělohorská literatura, umožňoval přiblížit se představám a myšlení předků v porovnání s tradičními historickými prameny v daleko větší míře.

Po konzultacích s laskavým a mimořádně vstřícným prof. Alexandrem Stichem jsem na začátku 90. let připravil cyklus literárních pořadů z české barokní literatury (realizovaný v průběhu dvou semestrů v prostorách Památníku národního písemnictví), ale poté i několik komentovaných antologií, z nichž první vyšla roku 1995 pod názvem *Malý svět jest člověk*, druhá s tematikou smrti roku 2000 jako *Vítr jest život člověka*, třetí sestavená z jednotlivě vydaných svátečních kázání byla vydána pod titulem *Svět je podvodný verbír* roku 2005. Zatím poslední antologii (z nedělních postil) jsme připravili pod názvem *Bůh mně ústa má otevřítí může* s doktorandkou naší fakulty Annou Koppovou pro ediční řadu Česká knihovna roku 2019. Antologie a komentované čtenářské edice nepředstavují zásadní vědecké výsledky, ale pro mě bylo – v duchu odkazu některých mých učitelů – vždycky důležitější, že mohou oslovit a potěšit daleko širší okruh zájemců o literaturu než seberozsáhlejší analytické nebo syntetické studie.

Stále více jsem se zajímal o homiletiku, postupně jsem se věnoval pohřebním, svátečním a nakonec asi nejpodrobněji nedělním kázáním pobělohorského (a částečně i předbělohorského) období. Snažil jsem se tyto prameny čtenářům předkládat nejen jako literární díla, ale i jako odraz myšlenkového mikrosvěta, který kazatelé sdíleli se svými posluchači, ve kterém byly poměrně jasně stanoveny hodnotové žebříčky i se odrazilo vnímání některých problémů a konkrétních jednotlivin vnějšího světa. Tak vznikla poměrně

rozsáhlá studie o nedělních kázáních (nazvaná *Slovo ze srdce jejich*), ale také řada kratších prací věnovaných dílčím problémům a tématům, například obrazu smrti v pohřebních kázáních, odrazu sociálních otázek a lidského utrpení, problematice obrazu jinověrců v katolických promluvách, tématu kazatelských příruček a pomůcek, otázkám vhodného a nevhodného chování lidí v kostele, barokního vlastenectví, ale třeba i úskalím, jak představit v kázáních ideální a zejména špatné vztahy mezi mužem a ženou.

S dvojicí studentů z Pedagogické fakulty UK jsme vydali *Veliký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše* od německého kapucína Martina z Kochemu, tedy ve středoevropském prostoru nejvýznamnější barokní zpracování Kristova života. Toto dílo výrazně ovlivnilo lidové představy o Spasiteli, zároveň přináší množství příběhů, úvah a rozjímání, bez jejichž znalosti mohou zůstat mnohé detaily literárních i výtvarných děl raného novověku pro moderního člověka nepochopitelné nebo nepřesně vyložené.

Roku 2010 mě oslovil nezapomenutelný P. Jaroslav Ptáček, v té době křížovnícký novicmistr, v souvislosti s potřebou vydat tiskem v podobě moderní čtenářské edice spis nazvaný *Milá choť nebeského Miláčka blaboslavená Anežka panna* od křížovníka Jana Františka Beckovského, tedy nejvýznamnější barokní zpracování života sv. Anežky České. Proniknout hlouběji do problematiky života této české světice i do světa pracovních metod významného českého barokního historika a legendisty byl pro mě životní zážitek, snad se mi zároveň v předmluvě podařilo poněkud usoustavnit výsledky dosavadního bádání o úctě k Anežce České v pobělohorském období. Beckovskému bych se rád věnoval i v nejbližších letech, opakovaně jsem společně s kolegy, doktorandy a studenty denního studia KTF UK podal grant u Grantové agentury ČR na kritickou edici prvního dílu Beckovského kroniky nazvané *Poselkyně starých příběhův českých*.

V současnosti si stále víc začínám uvědomovat, že pro hlubší pochopení myšlenkového světa dobového vzdělance je třeba sestoupit z výšin homiletických, legendistických a dalších literárních textů a na základě archivních pramenů 17. a 18. století se přiblížit k vztahům mezi knězem a farníky v rovině duchovní i ekonomické, věnovat se též otázkám kooperace mezi faráři a kantory, zaměřit se na problematiku frekvence nedělních bohoslužeb v jednotlivých chrámech pobělohorských farností i na otázky stavu farních objektů v počátcích 18. století apod. Prostě považuji za důležité dostat se nejen do textů dobových knih, ale i na stoly, na nichž byla některá díla napsána, nebo do místností a vozů, v nichž některé myšlenky vznikaly.

